

מעדני שבת

פרשת קרח תשפ"ו

גליון 517

— מעדנים על הפרשה בהלכה ובאגדה —

נערך בס"ד ע"י מתתיהו אליהו הכהן זילביגר

מליחה בשבת

הש"ע פוסק אין למלוח ביחד הרבה פולים ועדשים שנתבשלו בקליפתן. לפי רש"י משום שהוא מרכז את הפול ודומה למעבד, לפי הרמב"ם משום דנראה ככובש כבשים. הקצות השולחן (בבדי השולחן ק"ח א') תמה הא אין בישול אחר בישול, ולמה הוא אסור לפי הרמב"ם, ומתרץ שהבישול של כבישה הוא סוג אחר של בישול, וכמו שיש צלי לאחר בישול כמו כן יש כבישה לאחר בישול.

הש"ע פוסק בצים מותר למלוח. המ"א כתב שלפי הרמב"ם הטעם מפני שאין דרך לעשות מהם כבשים ולפי רש"י הטעם מפני שאין המלח מועיל להם. ומ"מ מבואר בש"ע שם אסור למלוח ביצה מבושלת להניחה. כי דוקא לצורך אותה סעודה מותר אבל למלוח ביצה כדי להניח לאחר זמן דמי לעיבוד וכבישה.

המ"ב כתב שהמ"א וט"ז ס"ל דאפילו דעתו לאכול ביומו אם הוא לצורך סעודה אחרת אסור אבל הא"ר מצדד דאין לאסור רק אם בדעתו להניח לאחר שבת. וכן משמע בגר"א ובפרט אם העת חם והוא עושה כן כדי שלא יסריח בודאי יש להקל לצורך סעודה אחרת דגם הט"ז מתיר בזה.

לפי זה יש לנו ב' דינים, א' ירקות כגון צנון וכדומה אסור למלוח יותר מאחד, ב' רוב הפירות למיניהן וכן ירקות מבושלים, ובשר ודגים וביצים מבושלים מותר למלוח אותן אפי' כמה חתיכות ביחד, כי אין הדרך לעבד אותם במלח או לכובשם במי מלח, אמנם לא ימלח אותם אלא סמוך לסעודה.

המשנה ברורה (ס"ק י"ד) כתב מנהגנו שחותכין בשבת צנון דק דק ונותנין אותו בקערה ומולחין אותו ושופכין עליו חומץ ואוכלין אותו ולכא' הוא דמיא זה להרבה חתיכות דאסור מדינא אפילו אם אוכל מיד ואין היתר אלא דרך טיבול כל אחד בפני עצמה, ונראה דכיון דאין מניחין אותו כלל להזיע אלא שופכין שם החומץ וגם מינים אחרים לא דמי לעיבוד וכ"ש אם שופכין שם שמן תיכף שהשמן מחליש כח המלח. ובקצת מקומות עושין ירק שקורין שלאט"ן (עלי חסה) ומולחין הירק בפני עצמו תחלה ומשהין אותו כך ומסננין המים שיוצאין ממנו ואח"כ מערבין אותו עם שמן זית וחומץ וזה איסור גמור ודמי טפי לעיבוד כיון שהוא ממתין עד שיקבל המלח היטב.

וכשיש תערובת וביניהם מיני ירקות אשר המלח משנה טבעם עם מיני מאכל אחרים אשר אין המלח פועל בהם כלום (וכגון סלט ביצים עם בצל), מהנכון להחמיר שלא ליתן בהם מלח אלא אם נותן שמן או חומץ עליהם, בפרט אם המין אשר המלח משנה טבעו הוא הרוב או ניכר.

ליישוב קושית משנה למלך מצינו כמה תירוצים, המשנה למלך עצמו מיישב דכיון דקרוב תמיד ומוסף שבת היה כליל ואינו נאכל לאו כעיבוד אוכלים דמי כיון שאינו נאכל. לכא' יש כאן חידוש שאוכל שאסור לאכלו יש בו משום עיבוד ולפ"ז יש לדון מה הדין בנבילה.

בש"ת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס קרימונה סימן ח') מיישב דהכי פירושא תקריב אפילו בשבת, כגון שאין שם מלח וצריך להביא מלח דרך רשות הרבים. ועוד סלקי דעתך אמינא דבשבת אסור למלוח דבר הקרב במזבח ונמצא מבעיר המלח בשבת קא משמע לן.

כתיב (יח, יט) 'ברית מלח עולם', ואיתא בגמ' (מנחות כ'). נאמר כאן ברית מלח עולם הוא ונאמר להלן ברית כהונת עולם כשם שא"א לקרבנות בלא כהונה כך א"א לקרבנות בלא מלח. והגמ' שם (כ"א). דורשת 'תקריב' שאפי' בשבת צריכים למלוח כל קרבן.

המשנה למלך (שבת י"א ה') מקשה למאי אצטריך קרא והא ליכא איסור תורה במליחת בשר כי אין עיבוד באוכלין.

איתא בגמ' (שבת ע"ה:) אמר רבה בר רב הונא האי מאן דמלח בישרא חייב משום מעבד, רבא אמר אין עיבוד באוכלין. אמר רב אשי אפי' רבה לא אמר אלא דקא בעי ליה לאורחא אבל לביתא לא משוי איניש מיכליה עץ.

תוס' כותבים שמליחת אוכלין אסור מדרבנן. כמבואר בגמ' (שבת ק"ח:) תני רבי יהודה בר חביבא אין מולחין צנון וביצה בשבת רב חזקיה משמיה דאביי אמר צנון אסור וביצה מותרת אמר רב נחמן מריש הוה מלחנא פוגלא אמינא אפסודי קא מפסידנא ליה דאמר שמואל פוגלא חורפי מעלי כיון דשמענא להא דכי אתא עולא ואמר במערבא מלחי כישרי כישרי ממלח לא מלחנא טבולי ודאי מטבילנא.

ברש"י משמע שהטעם שחכמים אסרוהו הוא משום שע"י המלח הוא מעבד את הירק ורבנן אסרו עיבוד באוכל' וגם אם אוכלו מיד הוא אסור כי חושש' שמא ישאר כך לזמן. וכן כותב היראים (רע"ד) תולדה דרבנן של מעבד הוא שלא ימלח אדם בשר ואוכלין. אבל הרמב"ם (שבת כ"ב י') כתב מפני שנראה ככובש כבשים בשבת והכובש אסור מפני שהוא כמבשל.

ויש לזה כמה נ"מ, א' הש"ע (שכ"א ד') כתב יש מי שכתב שמותר לטבול כמה חתיכות צנון אחת לאחת לבדה, ולהניחם יחד לפניו כדי לאכלם מיד זו אחר זו. המגן אברהם (סק"ו) כתב שהיתר זה הוא דוקא לפי הרמב"ם שהאיסור משום שנראה ככובש כבשים ולכן כשכל חתיכה מונחת לבדה אין בזה משום כובש כבשים, אבל לפי רש"י דהטעם משום שהמלח מעבדן והוי תיקון א"כ אסור למלוח כמה חתיכות גם כשאין מונחים ביחד, והכי נהוג עלמא שלא למלח כלל אלא מטביל כל א' במלח ואוכל מיד קודם שמטביל את השני.

ב' המשנה ברורה (שכ"א ס"ק ט"ו) כתב שהט"ז כתב שלפי הרמב"ם אסור לשפוך יין ושאר משקים לכלי שיש בו חומץ כדי שגם זה יהיה חומץ כי זה דומה לכובש כבשים דהא מתכוין שאותו המעט ששופך שם יהיה נכבש ויעשה חומץ, אבל לפי רש"י מותר כי לא שייך מעבד במשקין. וביד אהרן כתב דאסור משום דמחזי כעובדא דחול. ואם עושה זאת כדי להחליש כח החומץ בלבד שרי לכו"ע. וליתן מלפפונים חיים בתוך הכבושים שיתחמץ אסור לכו"ע.

ג' הש"ע (תק"י ז') כותב מותר למלוח הרבה חתיכות צנון ב"ט אם רוצה לאכלן, אע"פ שאסור בשבת, ויש מחמירין. לכא' לפי הרמב"ם שהוא משום בישול הוא מותר כי ב"ט מותר לבשל, ולפי רש"י הוא אסור כי מלאכת מעבד אסורה גם ב"ט. המ"ב כתב טעם המחמיר' משום דאפשר למלוח כל חתיכה בפני עצמה. וטוב להחמיר לכתחילה.

הכלי יקר מביא דברי המדרש (במדבר רבה יח ג) ויקח קרח מה לקח טלית שכולו תכלת וכו', וכן שאל עוד בית מלא ספרים אם חייב במזוזה וכו', הנה בשלמא ציצית דרשו חז"ל מדסמך ויקח קרח לפרשת ציצית אבל מזוזה מאן דכר שמיה. ומפרש דמפיק לה מדכתיב 'ודתן ואבירם יצאו נצבים פתח אוהליהם' למה ליה למכתב פתח אוהליהם אלא שיצאו נצבים לחרף ולגדף על המזוזה שבפתח אוהליהם.

ר' צדוק הכהן מלובלין בפרי צדיק מפרש מדוע הביא קרח דוקא שתי דוגמאות אלו, כי טלית שכולה תכלת הוא רמז ליראה, כי תכלת מורה על יראה, ובית מלא ספרים היינו שהלב מלא תורה, ואם כן מדוע תתנשאו כי מאחר שאנו כולם מלאים יראה ותורה שוב אין איזה מיחוש שיהיו צריכים שמירה. אמנם משה רבינו השיב להם שגם הטלית שכולה תכלת צריך לו חוט אחד של תכלת בציצית כמו שנאמר למען תזכרו וגו' כי גם הנפש המלא יראה יארע לו בחינת השכחה אם לא ישים על לבו תמיד לזכרון כאומרם חז"ל (אבות ב' ד') אל תאמין בעצמך וכו', וגם הבית מלא ספרים נצרך לו שמירה בפתחו, וכאומרים חז"ל (מנחות מ"ג:) כל מי שיש לו ציצית בבגדו ומזוזה בפתחו מובטח לו שלא יחטא ומכלל הן אתה שומע לאו.

כתיב (יז, ד) 'ויקח אלעזר הכהן את מחתות הנחשת אשר הקריבו השרפים וירקעום צפוי למזבח, זכרון לבני ישראל כו' ולא יהיה כקרח וכעדתו'. האפריון מביא מהמחבר ספר טיב גיטין שמקשה ממ"נ אם יהיו זוכרים המעשה של קרח ומה שעלתה לו ולאנשיו א"כ למה לן לעשות זכרון בציפוי למזבח מאחר שזוכרים גוף המעשה, ואם ישכחו גוף המעשה איך ידעו המעשה מכח הציפוי. ותירץ כי הנה רש"י כתב כי קדשו המחנות ואסורין בהנאה שהרי עשאו כל שרת, וקשה הרי לא נעשו כל שרת לחלוטין אלא על תנאי, כמו שאמר להם משה 'והיה האיש אשר יבחר ה' הוא הקדוש וגו', וכיון שלא בחר בהם ה' א"כ נודע למפרע כי אש זרה הקריבו ולא נתקדשו המחנות לכלי שרת, וי"ל כי הנה הדין בדיני התנאי הוא שצריך שהתנאי יהא אפשר להתקיים, אבל תנאי שאי אפשר להתקיים תנאי בטל ומעשה קיים, וכאן שהיה תנאי שאי אפשר להתקיים כמו שהביא רש"י (טז, ה) מהמדרש שמשה אמר להם יכולים אתם להפוך בקר לערב כן תוכלו לבטל את זו וכו', ולכן אעפ"י שלא נתקדשו המחנות אלא על תנאי, מ"מ תנאי בטל ומעשה קיים ונתקדשו. לפי"ז י"ל דבאמת לא הועיל הזכרון בציפוי למזבח, אלא לאותן שיהיו יודעים גוף המעשה ומ"מ צריכין הם לזכרון הזה, כי לולי זאת עדיין יש מקום לחוש פן יעלה אח"כ על דעת איזה אנשים לומר, ודאי קרח ועדתו לא היו צדיקים ולא היו ראויים למה שבקשו אבל אנחנו גדולים מהם וראוי לנו לבקש גדולה ולחלוק על משה ואהרן. אבל מאחר שנעשה מהמחנות ציפוי למזבח, יוכלו ללמוד שא"א בשום ענין לחלוק על משה ואהרן, כי אם היה אפשר באיזה אופן לחלוק עליהם, א"כ המחנות לא נתקדשו ולמה הוצרכו לעשות מהם ציפוי למזבח, ומוכח מזה דא"א בשום אופן לבטל גדולת משה ואהרן.

איתא בגמ' (נדרים ל"ט:) מאי דכתיב 'שמש ירח עמד זבולה' שמש וירח בזבול מאי בעיין והא ברקיע קביעי, מלמד שעלו שמש וירח מרקיע לזבול ואמרו לפניו רבונו של עולם אם אתה עושה דין לבן עמרם מקרח ועדתו אנו מאירים ואם לאו אין אנו מאירין, באותה שעה ירה בהן חיצים וחניתות אמר להם בכל יום ויום משתחווים לכם ואתם מאירים בכבודי לא מחיתם בכבוד בשר ודם מחיתם, ובכל יום ויום יורין בהן חיצין וחניתות ומאירים שנאמר 'לאור חציק יהלכו וגו'. מכאן קשה מה שאנו אומרים בתפילת שבת (ברכת יוצר אור) 'שמחים בצאתם וששים בבואם', פירוש שהשמש והירח שמחים לזרוח וששים לשקוע, הא בגמ' מבואר שיורין בהן חיצין. הגר"ח קנייבסקי מיישב שאחרי שהקב"ה שולחם הם שמחים.

ראיתי בשם ר' גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א שמפרש ע"פ הגמ' (שבת פ"ח.) הנעלבים ואינם עולבים וכו' עושים באהבה ושמחים ביסורים עליהם הכתוב אומר 'ואוהביו כצאת השמש בגבורתו', ובענף יוסף (על עין יעקב שם) מפרש שכמו שדרך השמש שיורין בה חיצים וחניתות עד שתאיר ואפ' הכי מצינו בפסוק 'לשמש שם אהל בהם והיא כחתן וגו' ישיש כגבור וגו', כמו כן השמחים ביסורים עליהם הכתוב אומר 'ואוהביו כצאת השמש בגבורתו, ולפי דבריו אתי שפיר.